

ARANYKOR ÉS ARANYBORJÚ

BESZÉLGETÉS A MAI MAGYAR DRÁMÁRÓL

A szeptember 21-én ünnepelt magyar dráma napjának ürügyén kértük beszélgetésre Radnóti Zsuzsát, a Vígszínház dramaturgját, aki — ebbéli minőségében — az elmúlt évek során talán a legtöbbet tette a kortárs magyar drámák színpadra kerüléséért. Egyik alapító szervezője a Radnóti Színház Nyílt Műhelyének, a Felolvasó Színháznak, és a zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház Nyílt Fórumának.

LŐRINCZY ATTILA

— *Minőségi sorrendet tartva; beszélgetésünket kezdjük talán a dilettánsokkal. A békeidőkben még kabarétréfák tárgyává, alanyává is váltak a műkedvelő drámaírók, akik könyörtelenül bombázták a színházakat halhatatlan műveikkel. Vajon mostanság is tucatjával küldik-e még opuszaikat a titkos szerzők?*

— Egyre kevesebb ilyen mű érkezik, a jó ég tudja miért. Talán a színház a televízióval és a videóval szemben e téren is hátrébe szorult, és kevésbé érdekes tájék lett az önjelölt zsenik és exhibicionisták számára.

— *Hány ilyen darabot kap havonta?*

— Előfordul, hogy hatnyolc is beérkezik, aztán sokáig semmi. A legnagyobb gondot azok a művek okozzák, amelyek a tehetség és a dilettantizmus határán lebegnek; amelyeket láthatóan írástudó emberek „követtek el”, mégis biztosan tudható, hogy reménytelen vállalkozás lenne leülni velük, mert csak fölösleges gyötrelmeket okozunk nekik is, magunknak is.

— *Gyötrelmeket a hivatott szerzőknek is bőséggel kellett elszervezniük, de erről talán később. Ön szerint kikkel, mikor kezdődik az úgynevezett mai magyar dráma korszaka?*

— A hatvanas évek vége, és a hetvenes évek valóságos aranykora a magyar drámának. A nagy alkotók még erejük teljében voltak, a fiatalok pedig már elindultak. Korszakhatárt keresve 1967. Örkény István: Tóték című darabjának bemutatója igazíthat el. Ha elmondom a listát, gondolom, maga is meglepődik, ki mindenki került színre azokban az években: Weöres Sándor, Déry Tibor, Illyés Gyula, Németh László, Hubay Miklós, Örkény István, Karinthy Ferenc, Szabó Magda. A fiatalabbak pedig: Csurka István, Fejes Endre, Görgey Gábor, Szakonyi Károly, Eörsi István, Hernádi Gyula, Gyurkovics Tibor, Páskándi Géza, Sütő András, Székely János, Pilinszky János, Kertész Akos. És lehet, hogy valakit még ki is felejtettem.

— *Úgy hiszem erre mondják: impozáns lista.*

— Azután a hetvenes évek elején jelenik meg egy újabb generáció, amelynek legjobb képviselői Bereményi Géza, Spiró György, Nadas Péter és Kornis Mihály.

— *Az ő feltűnésük újabb periódus kezdetét jelenti. Ráadásul, ha eddig volt is valamiféle szerves fejlődése a magyar drámának, ebbe az említett „négyek” nehezen illeszthetők bele.*

— Így van, míg a hatvanas-hetvenes évek drámairodalmát a hagyományos realista közelítéssel a groteszk és a történelmi parabola kifejezésformái jellemezték, a hetvenes évek végétől Nadasék egy merőben új szemlélettel, új hangon szólalnak meg: felrobbantják a hagyományos dramaturgiát, a szétrobbantott „történet-

nek” csak fragmentumait használják föl, hovatovább arról beszélhet a darab, hogy nincs történet, mint például Nadas Péter Temetésében, vagy Kornisnál, ahol a végső-kig realista életszeletek kerülhetnek egy különös dramaturgiai tükörterembe.

— *Ha nem generációk szerint tagolunk, az említettekhez közelállóknak mondható Pilinszky János és Mészöly Miklós is.*

— Ők azok, akik egy-egy megszólalással írták be magukat drámatörténetünkbe, s vegyük még hozzájuk Tandori Dezsőt is. Látja, ez érdekes; Mészöly annyira nem szólalhatott meg a hatvanas években, hogy az ember óhatatlanul a később jelentkező generációhoz kapcsolja. Gondolja meg, hogy Ablakosója egy évvel korábban, 1957-ben íródott, mint Harold Pinter első világsikere, A születésnap. Ha az Ablakosó akkor elindulhatott volna, írójában ma talán az abszurd dráma nemzetközileg is ismert képviselőjét ünnepelehetnénk.

— *Ezzel szemben, amikor a darabját betiltották; megesküdt, hogy soha többé nem ír drámát.*

— Igen, igen. Aztán tulajdonképpen be is tartotta. — *És nem csak neki; Weörestől Bereményiig, és Nadasától Kornisig, a legtöbb rangos szerzőnek sokszor jutott tiltás a létező szocializmus kultúrpolitikájában.*

— Igen, de ne legyünk igazságtalanok. Soroljam föl, hogy a korábbiak közül kinek volt betiltott darabja?

— *Legyen szíves!*

— A véletlen folytán az előző nagy generációban átla-

ot-hat év telt el a bemutatókig. De nehogy leegyszerűsítsük a dolgot; itt nem csak ideológiai tiltásokról volt szó; a színházak hagyományosabb, konzervatívabb szemlélete is gyakorta ellene dolgozott a színrekerülésnek. Tehát a Spiró-, Nadas- és Pilinszky-bemutatók elmaradásánál gyakorta szerepet játszott a színházak ama féltelme is, hogy ezt az új hangot, a más szellemiségű műveket nem tudják érvényesen megszólaltatni. A politikai és esztétikai érvek olykor párhuzamosan, olykor egymástól függetlenül jelentkeztek.

— *Nem csak félelem, de gyanakvás is. És hogy megint ne legyünk igazságtalanok: kölcsönös gyanakvás: tehát egyfelől a szerzők gyanakvása, hogy ez a szűk horizontú, konzervatív színház alkalmatlan a művek megszólaltatására, másfelől pedig a színházcsinálók féltelme, hogy ezek a szövegek alkalmatlanok a színrevitelre. Szóval hogy a szerzők, illetve a rendezők és színészek nem hitelesek egymás számára.*

— Igen, a hitelesség kérdése alapvető. A magyar színházi életre mindig is jellemző volt, hogy nem tudott lépést tartani nagy író-gondolkodóival, radikális újítóival. Gondoljon arra, hogy a késleltetések listáját a kezdetekig kiterjeszthetjük: Csokonaira, Katonára, Madáchra. Alig volt olyan kegyelmi pillanata a magyar színháznak, mikor a drámaírás és a színpad reformerei egymásra találtak volna.

— *Ha pedig arra gondolunk, hogy például Németer szágban a rendező Claus Peymann és a drámaíró Thomas*

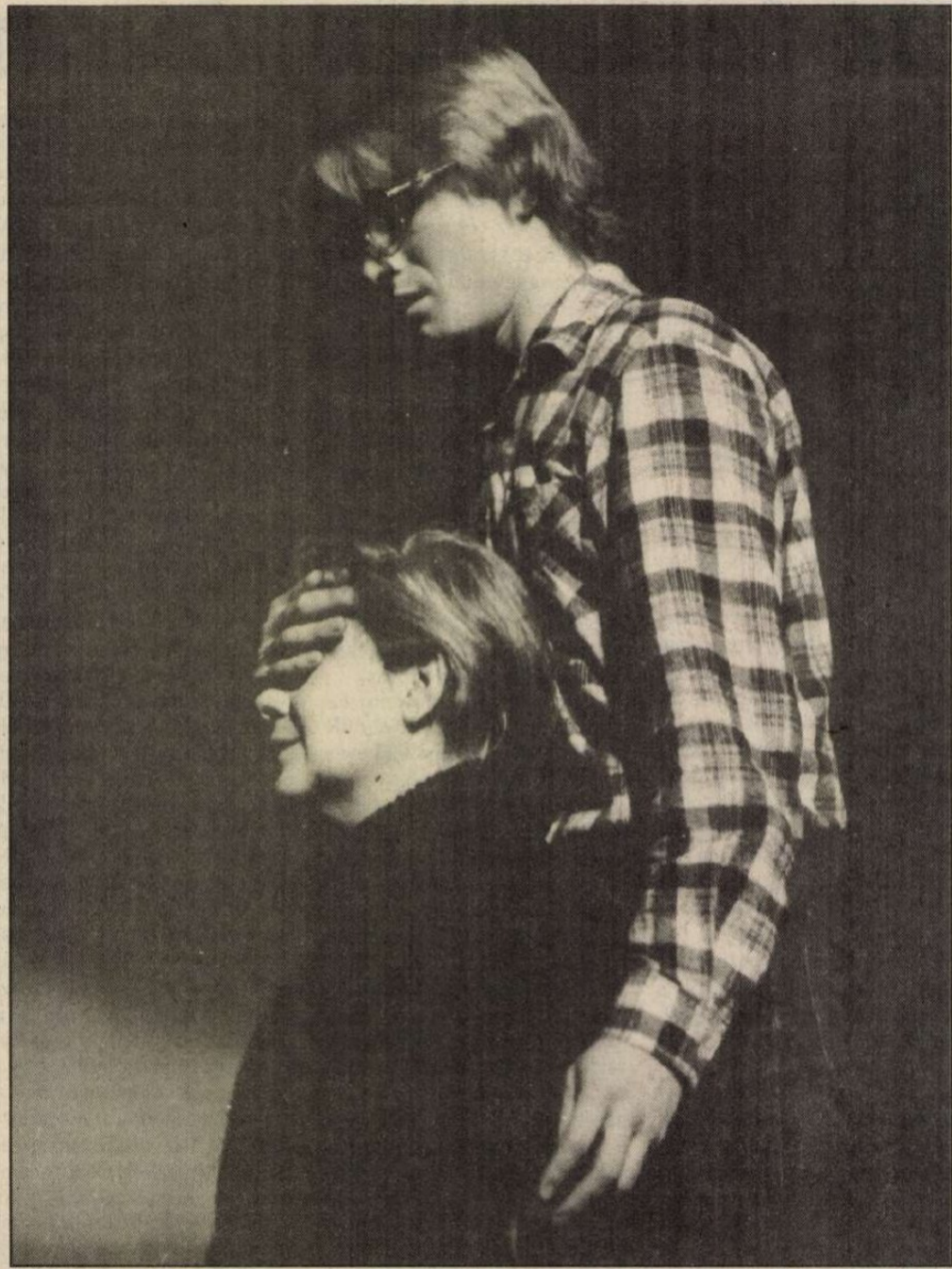

Kornis Mihály: Körmagyar, Kútvolgyi Erzsébet és Kern András (Vígszínház, 1989.)

gosan tíz év volt a tiltás ideje. Például Weöres Sándor Kétféjű fenevadja, és Örkény István Pisti a vérzivatarban című darabja 1969-ben született, és mindkettő csak hetvenkilencben kerül színre. Csurka Deficitje még többet várt: 1967-ben íródott, és csak 1979-ben mutatták be. Hernádi Gyula Királyi vadászata és Illyés Gyula Kegyence is évekig várakozott, Eörsi István darabjairól már nem is beszélve. A következő generáció várakozási ideje már valamelyest -lecsökkent, Kornisnál, Nadasnál már „csak”

Bernhard évtizeden át képes volt együtt dolgozni, és Bernhard — hovatovább — darabot írt Peymann színészeire (Ritter, Dene, Voss), vagy emlíkezhetünk arra is, hogy Botlékhez tartozik Peter Stein csónált nagy drámaíró, a korán elhunyt, franciául író Bernard-Marie Koltésből pedig Patrice Chéreau, akkor az itthoni kép még szomorúbb. Ilyen mértékű, ideális(?) együttműködés Magyarországon sosem volt tapasztalható.

— Azért nálunk is előfordultak időleges kapcsolódá-

Nadas Péter: Találkozás, Ruttkai Éva és Hegedűs D. Géza (Pesti Színház, 1985.)

sok, de valóban elég ritkán. Ilyen volt Örkény István munkaszövetsége Várkonyi Zoltánnal, Kazimír Károlyval vagy Székely Gáborral. Sik Ferenc ragaszkodása Sütőhöz és Hernádihoz, vagy Zsámbéki Gábor kapcsolata Spiró Györggyel. A legritkább azonban az olyan hosszú távú együttműködés, mint ami Csurka István és Horvai István között fennállhatott, s az sem érdektelen, hogy Horvai többet két Kornis-darabot is rendezett. Találhatunk még párosokat, mondjuk Schwajda György és Taub János, Márton László és Cszmadia Tibor, Verebes István és Kárpáti Péter személyében, de tény, ami tény: újabb ez a „házszerző-

san — azt is hiszem, hogy ez a mű például messze elmarad a korábbiaktól, mondjuk a Hallelujától, vagy a Kozmától.

— De higgye el, nagy dolog, hogy a Körmagyar két éve telt házakat vonz az 1200 személyes, hatalmas Vígszínházban. Szerintem nagyon fontos, hogy Kornis a nagyközönséghez is tud szólni. Ez persze nem zárja ki, hogy a következő darabja nem lesz ismét bonyolultabb formanyelvű és rejtjelesebb tartalmú dráma, amely megint csak az intellektuális kevesekhez szól. Ha egy író ezt a kettőt össze tudja egyeztetni (az elitnek és a nagyközönségnek egyaránt szólni) szerencsés csillaglásban korszakos mű is születethet.

— *A korszakos művek szerintem Nadas Péter drámái, de ez majd elvállik. Mindenestre tény, hogy az elmúlt években „mögöttük” megjelent egy újabb generáció, a mai huszonnyolc-harminc évesek, mint például Márton László, Schultz Sándor, Szilágyi Andor, Kárpáti Péter, Németh Akos, akik ismét újabb légiót alkotnak.*

— A következőképpen pontosítanám ezt a megállapítást; a nyolcvanas évek közepén újabb korosztály jelentkezett: a már említett Márton László, az ironikus „rémbóhozatok” szerzője, Nagy András, az esszédráma korszerűsítője, aki igazi sikert tavaly ért el, az Anna Karenina pályaudvarral. Békés Pál nevét a nagy közönségsiker aratott A női partórség szeme láttára című darabja tette ismertté. Kiss Irén, Forgách András és Kulin Ferenc nevével egészíthető még ki ez a lista. De a maga által említett Németh Akost és Kárpáti Pétert én már az újabb hullámhoz kötöm, azokhoz, akik a nyolcvanas évek végén jelentkeztek. Ők nem generációs alapon szerveződnek, mert vannak köztük huszon-

évesek, és idősebbek is. Darabjaikban egyelőre nem fedezhető fel sem nyílabb, sem rejtettebb stílár vagy szemléletbeli rokonság. Az egyidejű jelentkezés kapcsolja össze őket. Az előbbieket fő műfaja

inkább a próza volt, most viszont sokan a líra felől érkeznek: Garaczi László, Marno János, Szócs Géza, Zalán Tibor.

— *És akkor hová sorolja például Esterházy Pétert a Daisy-vel, egyetlen színművével, amelyet hat év alatt nem sikerült egyetlen színháznak sem bemutatnia?*

— Weöreshöz, Mészölyhöz hasonlóan Esterházy is a kivételek közé tartozik. Ő szintén nem par excellence drámaíró, csak kiránduló a műfajban, ami persze nem értékminősítés, hiszen a magyar dráma történetében szinte mindenki az epika vagy a líra felől érkezett a színházhoz. A Daisyt mindeddig csak felolvasószínházi keretek között sikerült előadni, s ez a tény is pontosan mutatja, hogy milyen fájdalmasan hiányoznak azok a műhelyek, amelyekben ezekkel a darabokkal kísérletezni lehetne. Ez persze a múltban is süjtotta az írókat: Füst Milánt, Reményik Zsigmondot, Déry Tibort. Ez a hiány azzal is magyarázható, hogy a huszadik század összes izmusa, az avantgardizmussal egyetemben, tökéletesen kimaradt a magyar színház fejlődéséből. Hála a század eleji Thália Társaságnak, talán a naturalizmus volt egyedüli kivétel.

— *Távol álljon tőlem, hogy bármiféle zsurnalisztikus hurráoptimizmus jegyében próbáljam befejezni ezt a beszélgetést, az azonban tény, hogy a mai fiatal drámaírók jóval könnyebben kerülnek színpadra, mint elődeik.*

— Valóban, mintha a színházak, a rendezők bátrabbak lennének, többször mernek kockáztatni, megkeresik azokat a helyeket például, ahol ezek a darabok életre kelhetnek. A Pesti Színházban most, október 6-án lesz Kárpáti Péter új bemutatója, Garaczi Lászlóé pedig október közepén, Debrecenben. Zalán Tibornak is most volt premierje Újvidéken. A nagy kérdés csak az, hogy ez a biztató folyamat nem fog-e ismét, és ki tudja hányadszor megtorpanni a végsősen romló pénzügyi, gazdasági feltételek miatt.